

Lapsed ja noored

Vilen Künnapu. Villu lendab. Akrüül vineeril. 2024 (fragment teosest)

Eesti ratifitseeris Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni lapse õiguste konventsiooni 1991. aastal. Konventsiooni 4. artikli järgi võtavad osalisriigid kasutusele kõik seadusandlikud, administratiivsed ja muud abinõud, et selles konventsioonis tunnustatud õigusi austataks.

Alates 2011. aastast täidab õiguskantsler ka sõltumatu lasteombudsmani ülesandeid. Lasteombudsman seisab selle eest, et kõik asutused ja inimesed, kes teevad lapsi puudutavaid otsuseid, lähtuksid lapse parimatest huvidest.

Lõppenud ülevaateaastal pööras õiguskantsler erilist tähelepanu tehisaru ja andmete kasutamisele erinevates eluvaldkondades. Tehisaru kasutamise võimalusi arutatakse nüüd ka lastekaitsetöös. Esialgu nähakse selles üht võimalikku vahendit, mis aitab ennetada alaealiste raskeid kuritegusid.

Lastekaitseseaduses on sätestatud andmete loetelu, mida lastekaitsetöötaja võib oma ametiülesannete täitmisel juba praegu kasutada. Loetelu on märkimisväärselt pikk ja sisaldab andmeid lapse tervise, süütegude, õppimiskohustuse täitmata jätmise jms kohta. Lisaks lubab

seadus, et lastekaitsetöötaja võib lapse abivajaduse hindamiseks või tema abistamiseks töödelda ka lapsevanema, last kasvatava inimese, lapse pereliikme ja lapse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluva inimese isikuandmeid.

Lastekaitsetöötaja võib seda teavet jagada ka teiste spetsialistidega (sh politseiga), kui neid spetsialiste on vaja kaasata lapse abivajaduse hindamiseks või abi osutamiseks. Teavet tohib jagada küll ainult sellises mahus, mis on vajalik eesmärgi saavutamiseks.

Lastekaitseseadus paneb igaühele kohustuse abivajavast lapsest teada anda. Seega on olemas õiguslik alus selleks, et abivajava lapse abistamiseks vajalik teave jõuaks lastekaitsetöötajani.

Kui tehisaru võtaks lastekaitsetöötajatelt osa tehnilisest tööst üle ja jätaks neile rohkem aega laste abistamiseks, tuleks tehisaru kasutamist kindlasti kaaluda. Samas tuleb tehniline töö selgelt lahus hoida sisulisest hindamisest ja otsustamisest. Esimese saab ehk usaldada masinale, teist aga mitte.

Pelgalt tehniliseks toiminguks ei saa pidada ka lapse kohta eri andmekogudesse talletatud teabe koondamist. Enne kui otsustatakse kõik andmed koondada, tuleb põhjalikult läbi mõelda, milliseid andmeid, millisest andmekogust ja mis põhjusel kogutakse. Peab olema ka selge, kes võib koondatud andmeid näha ja milleks neid kasutada tohib.

Kindlasti ei tohi tehisaru kasutada nii, et selle abil luuakse koondregister laste haridus-, tervise- ja muudest andmetest ning nende andmete põhjal lahterdatakse lapsed probleemseteks ja mitteprobleemseteks. Põhiseadus nõuab, et riik ei pea inimese eraelust teadma ega tema ellu sekkuma rohkem, kui on vältimatult vaja. Seega ei tohi anda lapse andmeid kellelegi enne, kui pole üheselt selge, et see päriselt last aitab, teisiti ei saa ja kasu ületab kahju.

Lapsed ja vanemlik hool

Õiguskantslerilt otsivad sageli abi lahus elavad lapsevanemad, kes pole suutnud teise vanemaga kokku leppida lapse hooldamise, ülalpidamise või lapsega suhtlemise asjus. Lõppenud ülevaateaastal oli selliseid pöördumisi veelgi rohkem kui varasematel aastatel. Õiguskantsler ei lahenda vanemate vaidlusi, küll aga annavad õiguskantsleri nõunikud selliste olukordade kohta selgitusi.

Mõistagi oleks kõige parem, kui lahus elavad vanemad leiaksid last puudutavates küsimustes üksmeele ning pingutaksid ühiselt lapse heaolu nimel. Kumbki vanem ei tohi oma käitumisega last kahjustada. Muu hulgas on keelatud igasugune tegevus, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga. Kokkulepe on vanemliku vastutuse osa ning vajaduse korral saab kokkuleppele jõudmiseks küsida erapooletu vahendaja ehk riikliku lepitaja abi. Samas ei ole võimalik inimsuhteid parandada riikliku sunnijõuga.

Kui vanemad ei suuda lapse hooldamises ja temaga suhtlemises kokku leppida, lahendab vaidluse kohus. Lapsevanemal tuleb oma arvamus, vastuväited ja taotlused esitada kohtule. Kohus kuulab ära lapse ja mõlemad vanemad, analüüsib esitatud tõendeid ja kogub neid vajadusel omal algatusel. Kohtu ülesanne on hinnata tõendeid kogumis ja teha otsus erapooletu õigusmõistjana. See ei pruugi alati kokku langeda vanemate arvamusega. Otsust tehes peab kohus arvestama konkreetseid asjaolusid ja lähtuma sellest, mis on lapsele parim. Kohus saab kohaldada sobivat abinõu lapse heaolu tagamiseks ja vajadusel varasemat lahendit muuta.

Kohtuotsuseid saab teha ja muuta ainult kohus. Kohtumenetluse õigluse tagab kolmeastmeline kohtusüsteem. Kui kohtuotsus on jõustunud ja kõrgemale kohtule enam edasi kaevata ei saa, on kohtuotsuse täitmine kõigile kohustuslik.

Lapse dokumentide väljastamine Selveri kauplustes

Õiguskantslerile esitati avaldus selle kohta, et Selveri kauplustes väljastatakse lapse dokumendid üksnes sellele lapsevanemale, kes on neid dokumente taotlenud. Teisel hooldusõiguslikul vanemal ei ole võimalik kauplusest lapse dokumente kätte saada.

Õiguskantsler [leidis](#), et selline halduspraktika on vastuolus seadusega.

Isikut tõendavate dokumentide väljastamine on üks riigi põhiülesandeid. Dokumentide väljastamise tingimused on reguleeritud seadusega. Ka juhul, kui riik on andnud isikut tõendavate dokumentide väljastamise ülesande halduslepingu alusel osaliselt üle eraõiguslikule isikule (dokumente väljastab AS Selver), tuleb dokumentide kätteandmisel järgida kõiki seadustega sätestatud nõudeid.

Perekonnaseaduse § 120 lõike 1 kohaselt on hooldusõiguslik vanem lapse seaduslik esindaja. Lapse seadusliku esindaja esindusõigust saab piirata vaid kooskõlas seadusega. Seadus ei sea dokumentide väljastamisele piiranguid sõltuvalt sellest, kumb vanem on lapsele dokumente

taotlenud. Seega on õigus lapse dokument kätte saada mõlemal hooldusõiguslikul vanemal, olenemata sellest, kes lapsele dokumente taotles.

Õiguskantsler palus tagada, et mõlemal hooldusõiguslikul vanemal oleks võimalik lapse isikut tõendav dokument kätte saada ka siis, kui selle väljastab eraõiguslik isik, ja sõltumata sellest, kes on esitanud lapse dokumentide taotluse. Õiguskantsler nõustus, et Selveri töötajatele ei saa anda täielikku juurdepääsu kõigile rahvastikuregistris olevatele andmetele, selleks et töötaja saaks kontrollida vanema esindusõigust. Toimingu sujuvaks korraldamiseks oleks Selveri töötajal vaja saada jah- või ei-vastus küsimusele, kas lapse dokumendile järele tulnud vanemal on õigus lapse dokumenti kätte saada.

Kuna sellise lahenduse rakendamine võtab aega, tuleb seni kasutada muid võimalusi. Näiteks on võimalik, et PPA ametnikud kontrollivad ise mõlema hooldusõigusliku vanema andmeid ning teevad selle informatsiooni kättesaadavaks Selveri töötajatele. Samuti tuleb võimaldada lapse dokumentide väljastuskohta muuta, ilma et selle eest nõutaks täiendavat riigilõivu. Väljastuskoha muutmise korral tuleb dokumendid toimetada teise väljastuskohta nii kiiresti kui võimalik. Lapsele dokumenti taotlevale vanemale tuleks ka paremini selgitada, et Selverist saab dokumendi ilma lisatoiminguteta kätte ainult dokumendi taotluse esitanud vanem.

PPA vastas õiguskantsleri soovitusel, et teisel lapsevanemal on võimalik oma lapse dokument Selverist kätte saada siis, kui ta esitab selle kohta PPA-le eraldi taotluse. Nii saab PPA kontrollida teise vanema esindusõigust.

Peatselt pärast uue korra sisseseadmist sai õiguskantsler kaebuse, et selline lahendus on liiga bürokraatlik. Õiguskantsler tegeleb selle küsimusega edasi.

Lapselt isikutunnistuse nõudmine

Õiguskantslerilt palus abi lapsevanem, kelle 16-aastaselt lapselt oli Sotsiaalkindlustusamet nõudnud isikutunnistust, et saaks lapsele määrata sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuse ja puudega tööealise inimese toetuse. Sotsiaalkindlustusamet väitis, et seni, kuni lapsel pole kehtivat isikutunnistust, ei saa amet esitatud taotlusi lahendada.

Õiguskantsler leidis, et Sotsiaalkindlustusamet ei toiminud lapselt isikutunnistust nõudes õigesti. Sotsiaalkindlustusametil ei ole õigust nõuda sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuse määramiseks lapse isikutunnistust. Puudega tööealise inimese toetuse määramiseks tuleb küll

esitada isikut tõendav dokument, ent see ei pea tingimata olema isikutunnistus. Lapse vanust arvestades (vähemalt 15-aastane) oleks piisanud ka õpilaspileti küsimisest.

Lastekaitsetöö

Sageli pöörduvad õiguskantsleri poole vanemad, kes ei ole rahul sellega, kuidas lastekaitsetöötajad on lahendanud nende pere probleeme, samas on aga vanematevahelised suhted väga pingelised. Paraku ei ole lastekaitsetöötajal kuigi palju sekkumise võimalusi, kui vanemate arusaamatuste põhjuseks on nende omavahelised lahkkelid. Lastekaitsetöötajad saavad vanematele ennekõike nõu anda, kuidas tagada lapse heaolu ning kust saada abi omavahelise koostöö parandamiseks. Kui vanemad ei suuda omavahel ega riikliku perelepitaja vahendusel kokku leppida, kehtestab lapsega suhtlemise korra kohus.

Tihti peavad kohtutee jalge alla võtnud vanemad lastekaitsetöötaja kohtule esitatud seisukohta erapoolikuks. Neil juhtudel selgitavad õiguskantsleri nõunikud, et lapse elukorraldust puudutavas kohtuvaidluses peab ka lastekaitsetöötaja esitama oma põhjendatud arvamuse. Temalt oodatakse hinnangut, milline oleks lapse jaoks parim lahendus. Vanematel on omakorda võimalus esitada kohtule oma seisukohad ja tõendid lastekaitsetöötaja tegevuse ja arvamuse kohta. Kohus otsustab, millise kaalu ta annab lastekaitsetöötaja seisukohale. Seadus ei luba õiguskantsleril kohtuotsust hinnata.

Lastekaitsetöötaja saab vanemaid nõustada-toetada ning rakendada abinõusid abivajava lapse kaitseks. Lastekaitseametnikul on õigus otsustada, millist abi lapse heaolu tagamiseks pakkuda. Lastekaitsetöö kohta tehtud etteheited tuleks esmajärjekorras edastada vallavanemale või linnapeale, sest vallad ja linnad peavad tagama, et lastekaitseametnik täidaks ülesandeid asjatundlikult, hoolikalt, erapooletult, ausalt ning järgiksid seadust ja ametijuhendit. Kui probleem ei lahene, saab pöörduda Sotsiaalkindlustusameti poole ja taotleda haldusjärelevalve algatamist.

Lastekaitsetöötaja õigus siseneda eluruumidesse

Üks lapsevanem soovis teada, kas lastekaitsetöötajal on õigus tulla tema koju, kui ta pole selleks luba andnud.

Õiguskantsler [selgitas](#), et inimese eluruumi või valdusse on lubatud siseneda vaid seadusega sätestatud juhtudel, näiteks avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Ilma loata kellegi koju sisenemiseks peab lastekaitsetöötajatel olema mõjuv põhjus ja seaduslik alus. See mõjuv põhjus võib olla ohu väljaselgitamine, sest lastekaitseseadus näeb ette, et hädaohus olevat last tuleb viivitamata abistada ning kõrvaldada lapse elu või tervist ohtu seadnud olukord.

Lastekaitsetöö dokumenteerimine

Õiguskantsleri poole pöördusid vanemad murega, et vallavalitsus pole kustutanud sotsiaalteenuste ja toetuste andmeregistrist (STAR) andmeid, mis puudutasid nende lapse väärkohtlemise kahtlust. Need andmed olid endiselt registris, kuigi kahtlus ei leidnud kinnitust.

Õiguskantsler [selgitas](#) vanematele, et vallavalitsus käitus õigesti, kui jättis väärkohtlemise kahtlust puudutavad STAR-i kanded kustutamata. STAR-i eesmärk on dokumenteerida sotsiaalhoolekandeabi, mida inimestele osutatakse. Lastekaitsetöös tähendab see, et lastekaitsetöötaja peab STAR-i kandma andmed, mis puudutavad abivajavat last ning tema juhtumiga seotud (menetlus)toiminguid. Andmed võidakse STAR-i kanda ka inimese ütluste alusel. STAR-i kantud andmetel on informatiivne ja statistiline tähendus.

STAR on nagu lastekaitsetöötaja elektrooniline toimik, milles säilitatakse infot abi osutava ametiasutuse tegevuse ja abivajava inimese kohta. Lastekaitsetöös on see vajalik selleks, et hiljem oleks võimalik tuvastada, kas ja kuidas reageeris lastekaitsetöötaja lapse abivajaduse kohta saadud teatele ning mille põhjal ta pidas teates esitatud kahtlust põhjendatuks või alusetuks.

STAR-i kantud andmeid on võimalik muuta või kustutada, ent seda saab teha vaid juhul, kui andmete registrisse kandmisel on tehtud viga. Veaga on tegemist näiteks siis, kui info sisestati ekslikult vale inimese suhtes algatatud menetluse kohta. Kui lastekaitsetöötaja kannab STAR-i info lapse väärkohtlemise kahtluse kohta ning see kahtlus ei leia kontrollimisel kinnitust, ei ole see viga, mille tõttu saaks kande kustutada.

STAR-is olevate andmete säilitamine on oluline selleks, et abivajav laps ei jääks ebapiisava info tõttu vajaliku abita. Lastekaitsetöös kujuneb arusaam lapse olukorrast eri allikatest saadud teabe põhjal. Seetõttu võib ka kontrollitud, kuid alusetuks hinnatud teade osutada tulevikus oluliseks. Üksik teade võib tunduda või ollagi põhjendamatu või ebapiisav, kuid

hiljem lisandunud teave võib anda sellele uue tähenduse ning aidata märgata seni varjule jäänud abivajadust.

Eriti tähtis on koguda ja säilitada infot väärkohtlemise juhtumite kohta. Võib juhtuda, et laps ei räägi toimunust kohe ning asjaolud selguvad alles aastate pärast. Hiljem kogutud teave võib muuta arusaama ka varasematest juhtumitest ning aidata mõista nende tegelikku tähendust. Seetõttu võib ka teave, mis selle kogumise ajal ei võimaldanud lapse abivajadust tuvastada, osutuda hiljem oluliseks. Kui varasemad teated kustutatakse, pole võimalik selliseid seoseid märgata ja lapse olukorda terviklikult hinnata.

Ehkki lapse väärkohtlemise kahtluse kohta tehtud kannet ei saa STAR-ist kustutada, tuleb registrisse kindlasti lisada teave, et kahtlust kontrolliti ja leiti, et see ei vasta tõele. Kõnealusel juhul oli vallavalitsus need sõnaselged kanded registrisse lisanud. Ka neid kandeid ei saa tagantjärele kustutada ega muuta.

STAR-is olevatele andmetele juurdepääs on rangelt piiratud. STAR-i andmetele ei pääse ligi lasteaed, kool ega perearst, rääkimata lapsevanemate tööandjatest. Andmeid näevad üksnes need kohaliku omavalitsuse ja Sotsiaalkindlustusameti lastekaitsetöötajad, kes vajavad neid oma ametiülesannete täitmiseks. Ametnikud peavad STAR-is olevaid andmeid kaitsma ja tagama, et andmed ei jõuaks kolmandate isikuteni.

Lapsega vestlemine

Üks lapsevanem ei olnud rahul sellega, kuidas lastekaitsetöötaja lapse olukorra ja abivajaduse kohta teavet kogus. Vanem palus õiguskantsleril selgitada, kas lastekaitsetöötaja võib koolis lapsega vestelda, kui lapsevanemat pole vestlusest eelnevalt teavitatud.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid vanemale, et kui lastekaitsetöötaja saab teada abivajavast lapsest, tuleb tal viivitamata välja selgitada, mis olukorras laps on ning seejuures peab ta ära kuulama ka lapse. Kui lastekaitsetöötaja hakkab lapse abivajaduse hindamiseks teavet koguma, algab haldusmenetlus. Üldjuhul tuleks lapsevanemale teatada abivajaduse hindamise alustamisest või alustada hindamist vanema ärakuulamisega.

Vanemale võib jätta lapse ärakuulamise soovist teatamata üksnes erandjuhtudel. See võib juhtuda näiteks siis, kui lapse heaolu on ohus ja on vaja tegutseda viivitamata või on kahtlus, et vanem väärkohtleb last ja vanema teavitamine enne lapsega vestlemist võib takistada tegelike asjaolude väljaselgitamist. Kui lastekaitsetöötaja leiab, et vanemat ei pidanud enne

lapse ärakuulamist teavitama, peaks seda siiski tegema pärast vestluse toimumist ning vanemale selgitama, miks talle kavandatud vestlusest teada ei antud.

Lapsega võiks vestelda talle tuttavas ja turvalises keskkonnas, mis võib olla ka kool. Kooli töötajatel on kohustus teha lastekaitsetöötajaga koostööd.

Lapsed ja politsei

Mitu lapsevanemat esitas õiguskantslerile kaebuse politseinike tegevuse peale. Õiguskantsler ei tuvastanud politseinike tegevuses rikkumisi, kuid soovitas politseiametnikke jätkuvalt koolitada, et nad oskaksid ärevas olukorras leida lastesõbralikke lahendusi.

Üks lapsevanem polnud politseinike tegevusega rahul seetõttu, et politseipatrull oli võtnud tema alaealise lapse elektritõukeratta hoiule. Nimelt tuvastas politsei, et elektritõukeratas, millega alaealine linnatänaval sõitis, oli lubatust võimsam ega vastanud liiklusreeglitele. Sellist elektritõukeratast ei tohi liikluses kasutada.

Õiguskantsler [selgitas](#), et politseil on ohu tõrjumiseks ja korrarikkumise kõrvaldamiseks õigus võtta nõuetele mittevastavad elektritõukerattad hoiule. Laps tohib tänaval sõita üksnes sellise elektritõukerattaga, mis vastab kergliikuri nõuetele. Kui tõukerattal on kiirusepiirik, peab see olema selline, mida ei saa sisse ja välja lülitada ning millega ei saa liikuda kiiremini kui 25 kilomeetrit tunnis. Liiklusnõudeid eirates võivad lapsed ohtu seada nii iseennast kui ka teisi inimesi.

Õiguskantsler märkis, et enne lapse liiklema lubamist peab vanem kontrollima, kas elektritõukeratas vastab kergliikurile kehtestatud nõuetele ja kas sellega on lubatud liigelda. Kui politsei leiab, et lapse elektritõukeratas ei vasta nõuetele, on tal õigus see lapse enda ja teiste liiklejate turvalisuse huvides hoiule võtta.

Teine vanem küsis õiguskantslerilt, millisel juhul võib väljakutse saanud politsei kontrollida, kas lapsed on tarvitanud alkoholi. Õiguskantsler [selgitas](#), et alaealised ei tohi alkoholseid jooke tarbida ning et politsei võib alaealist kontrollida, kui on alust kahtlustada, et ta on tarvitanud alkoholi.

Joobe kontrollimisega tuvastatakse üldjuhul rikkumisi, kuid alaealiste puhul aitab see ka ohuolukordi ennetada. Joobe kontrollimine aitab välja selgitada, kas laps on olukorras, mis kahjustab tema arengut ja tervist. Nii saab kiiresti sekkuda ning ohtu ära hoida, sest alkoholi

tarvitanud laps võib abi vajada.

Lapse õiguste seisukohast on oluline, et politseinikud arvestaksid lastega suheldes alati nende haavatavust, oleksid viisakad ja sõbralikud. Politseiametnikul tuleb igal juhtumil kaaluda, kas tema tegevus on proportsionaalne ehk sobiv, vajalik ja mõõdukas, kas see toetab noore väärikust ning milline lahendus on lapse huvides parim.

Õiguskantslerilt otsis abi ka lapsevanem, kelle laps vajas vaimse tervise seisundi tõttu erakorralist psühhiaatrilist abi ning ta viidi politsei ja kiirabiga haiglasse ravile. Last haiglasse viies pidi politsei kasutama jõudu ja erivahendeid.

Kuigi politsei tegevuses seaduserikkumist ei tuvastatud, palus õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveametil korraldada politseinikele koolitusi, et vähendada vahetu sunni rakendamist ja erivahendite kasutamise vajadust.

On selge, et psühhiaatrilist abi vajava lapse suhtes jõuliste ohjeldusmeetmete kasutamine traumeerib last. Last mõjutavaid otsuseid tehes peavad politseiametnikud silmas pidama lapse õigusi, tema haavatavust ning lähtuma sellest, mis on lapsele parim. Ohjeldusmeetmete kasutamine võib lapse ärevust ja agressiivsust hoopis süvendada. Sestap on iseäranis oluline, et politseinikke õpetataks konflikte leevendama ning leidma ärevas olukorras lastesõbralikke lahendusi.

Lasteaed, kool ja huviharidus

Eralasteaias käimise toetus

Iga kolme- kuni seitsmeaastane laps peab saama lasteaiakoha, kui tema vanemad seda taotlevad. Pärast taotluse saamist on kohalikul omavalitsusel õigus otsustada, kas anda perele koht munitsipaal- või eralasteaeda. Samas peab omavalitsus silmas pidama, et pakkudes perele kohta eralasteaeda, ei või küsida suuremat kohatasu, kui küsitakse munitsipaallasteaias.

Õiguskantsler [kinnitas](#), et kui perele on pakutud kohta munitsipaallasteaeda, ei saa omavalitsuselt nõuda lapse eralasteaias käimise toetamist. Kui omavalitsus toetab eralasteaedu vabatahtlikult, võib ta üsna vabalt otsustada, millistel tingimustel kohatasu toetust maksta.

See on nii ka sel juhul, kui eralasteaia õppe- ja kasvatustöös rakendatakse teistsugust õppemetoodikat kui valla lasteaias või kui laps käib eralasteaias seetõttu, et omavalitsus pole talle varem munitsipaallasteaeda kohta pakkunud – niisugusel juhul on omavalitsus seadust rikkunud. Lasteaias antakse alusharidust riikliku õppekava alusel. Nii on see munitsipaal- ja ka eralasteaias, kuid riikliku õppekava raames võib lasteaed lähtuda erinevatest pedagoogilistest põhimõtetest.

Kui pere otsustab võtta vastu omavalitsuse pakutava koha munitsipaallasteaias, peab laps harjuma uue keskkonna ja kaaslastega. See ei pruugi aga olla tingimata vastuolus lapse huvidega.

Perele munitsipaallasteaeda kohta pakkudes tuleb omavalitsusel jälgida, et lasteaed asuks pere elukohale piisavalt lähedal või et sinna saaks sõita mugavalt ühissõidukiga.

Keerulisemaks teeb olukorra see, kui pere lapsed käivad eri lasteaedades. Mõistagi sobib perele kõige paremini, kui lapsed käivad ühes lasteaias, kuid seadus ei anna vanemale õigust seda nõuda. Seaduse järgi peab kohalik omavalitsus koha pakkumisel arvestama vanemate soove ning kui see pole võimalik, siis pakkuma kohta pere elukoha lähedal asuvasse lasteaeda.

Lasteaia kohatasu soodustus lapse vanusest sõltuvalt

Selleks et peredele oleks lastehoiu- ja lasteaiakoha tasu maksmine jõukohane, on Riigikogu kehtestanud tasu piirsuuruse. Ülempiiriks on seatud 20 protsenti miinimumpalgast ühe lapse kohta kuus. Valdadel ja linnadel on õigus kohatasu suurust diferentseerida.

Õiguskantsler [märkis](#), et soodustuse kehtestamisega kaasnevat erinevat kohtlemist laste vanusest lähtudes ei saa pidada põhiseadusvastaseks. Kohatasu suuruse ja soodustuste kehtestamine on volikogu poliitiline otsus.

Kohalikul omavalitsusel on õigus kehtestada erineva suurusega kohatasu. Lisaks võib omavalitsus otsustada, kas ja milliseid toetusi või soodustusi oma elanikele võimaldatakse. Mõlemal juhul – nii kohatasu diferentseerides kui ka vabatahtlikult soodustusi kehtestades – peab aga silmas pidama võrdse kohtlemise põhimõtet.

Seaduse kohaselt aitab lasteaed kujundada kolme- kuni seitsmeaastaste laste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis loovad eeldused põhihariduse omandamiseks. Seevastu nooremate kui kolmeaastaste laste puhul sellist eesmärki seatud ei ole. Kui omavalitsus soovib kohatasu

soodustusega toetada kolme- kuni kaheksa-aastaste laste lasteaia käimist, et nad oleksid kooliminekuks paremini valmis, ei ole selline toetamine ilmselgelt asjakohatu. Järelikult ei ole erinev kohtlemine meelevaldne ega põhiseaduse järgi keelatud.

Lasteaia kohatasu suurus suveajal

Kohalikul omavalitsusel on õigus kehtestada peredele erinev lasteaia kohatasu, mille suurus sõltub laste arvust perekonnas, pere sotsiaal-majanduslikust olukorrast või muudest asjaoludest.

Õiguskantsler on [öelnud](#), et seadus ei anna lapsevanemale õigust osalustasu soodustust nõuda ega näe ette selle kehtestamist kogu õppeaastaks. Seadus ei kehtesta ka soodustuse suurust ega seda, kui pikalt soodustust antakse.

Kui kohalik omavalitsus maksab toetust või teeb oma elanikele soodustusi vabatahtlikult, võib ta ise otsustada, kellele ja kui pikaks ajaks soodustust võimaldab. Sama põhimõtte kehtib ka juhul, kui vallavolikogu otsustab, et suveperioodil peredele laste arvust sõltuvat kohatasu soodustust ei tehta.

Kuni seitsmeaastase lapse vanemal on õigus nõuda põhipuhkust talle sobival ajal. Tööandja peab edendama lapsevanema õigusi ka puhkuste kavandamisel. Vanemal on võimalik oma puhkust kavandada, kui lasteaedade suviste valverühmade lahtiolekuajad antakse teada piisavalt varakult. Sel juhul saab lapsevanem otsustada, millal ta soovib puhkust võtta, ning ühtlasi arvestada seda, et tal tuleb maksta suvekuudel kõrgemat lasteaia kohatasu.

Puhkeaeg lasteaias

Üheks teema, millega lapsevanemad õiguskantsleri poole pöörduvad, on puhkeaeg lasteaias. Õiguskantslerilt palus abi lapsevanem, kelle lapsel ei lubatud uinaku asemel vaikselt tegutseda. Lasteaed soovitas lapsel lõunaune ajal voodis lebada.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid, et kehtiva seaduse järgi peab lapsel olema võimalik valida, kas ta soovib lasteaias puhkeajal teha uinaku või vaikselt tegutseda.

Õiguskantsler on lasteaia puhkeaja kohta [põhjalikke selgitusi jaganud](#). Igal inimesel on erinev unevajadus ja üldistatult ei ole võimalik öelda, kas ja kui palju laps päeval und vajab. Lasteaial ja vanematel on mõistlik kokku leppida paindlikus puhkeaja korralduses, mis lubab teha lapse

huvidest lähtuvaid erandeid. Kui laps ei vaja päeval und, ei tohiks teda sundida voodis olema. Selle asemel võiks lasteaed pakkuda lapsele mõnd vaikset tegevust, näiteks võiks ta vaadata raamatut või joonistada. Loomulikult peab laps sel ajal tegutsema vaikselt, nii et ta teisi ei segaks. Kõigil lastel on õigus puhkeajale. Samas, kui laps on väsinud ja avaldab ise soovi päeval lasteaias magada, ei tohiks seda talle keelata.

Kool

Koolikohtade määramine

Seadus sätestab, et igale lapsele tuleb anda koht elukohajärgses koolis. Muul alusel koolikohtade jagamist seadus ei sätesta. Laps saab minna mujale kooli õppima siis, kui seal on vabu kohti.

Kuna osa kohalikke omavalitsusi jagab põhikoolikohti nii, et teatud koolidesse või klassidesse pääseb õppima mitte seaduse, vaid kooli enda kehtestatud tingimuste alusel, [palus õiguskantsler](#) haridus- ja teadusministrilt selle kohta selgitust.

Haridus- ja Teadusministeerium [selgitas](#), et last põhikooli võttes pole lubatud tema teadmisi ja oskusi hinnata. Seega peaksid seaduse mõtte järgi kõik põhikoolid olema õpilaste elukohajärgsed koolid.

Ministeerium möönis, et koolid siiski korraldavad õpilaste vastuvõtmiseks katseid, kuid seda tava on keeruline kiiresti muuta. Ministeerium selgitas, et saab linnu ja valdu teavitada, et seadus ei anna võimalust valida õpilasi põhikooli koolikatsete kaudu.

Vaba koolikoha olemasolu

Seadus annab vanemale vabad käed oma lapsele kooli valida, kui soovitud koolis on vabu õppekohti. Õiguskantsleri poole pöördunud lapsevanem tõi välja, et omavalitsuse kasutatav infosüsteem näitas vaba koha olemasolu, kuid kool keeldus seda kohta perele pakkumast, sest seda hoiti eriklassi määratud õpilasele, kellel oleks võimalik vajadusel tavaklassi tagasi minna.

Õiguskantsler [leidis](#), et koolil oli õigus hoida kohta lapsele, kes oli asunud õppima eriklassi. Seaduse järgi määratakse õpilane eriklassi üldjuhul ajutiselt. Eriklassi määramine võib seega olla ajutine abinõu ning lapsel ja vanemal on õigus eeldada, et kui see abinõu pole

enam vajalik, saab laps jätkata õppimist selles klassis, kuhu ta esialgu määrati. Kuigi õpilane saaks eriklassist tavaklassi minna ka sel juhul, kui tavaklassi täitumise piirnormi suurendatakse, ei pruugi see alati olla võimalik.

Infosüsteemi andmed vabade kohtade kohta on informeeriva tähendusega. Need andmed ei anna vanemale õigust koolilt konkreetset kohta nõuda. See ei tähenda siiski, et avalik võim võiks inimesi valeinfoga eksitada. Andmed peavad alati olema õiged. Selleks et lapsele koolikohta saada, tuleb vanemal esitada koolile taotlus. Õiguse koolikohale annab kool, kui ta on taotluse rahuldanud.

Vanema kohustus osaleda lapse arenguvestlusel

Koolid korraldavad vähemalt üks kord õppeaastas õpilase arengu toetamiseks arenguvestlusi. Seaduse kohaselt osalevad arenguvestlusel õpilane, klassijuhataja ja alaealise õpilase seaduslik esindaja.

Õiguskantsler [märkis](#), et arenguvestlusel osalemise kohustust ei saa pidada liigseks sekkumiseks lapsevanema õigusesse last kasvatada ja tema eest hoolitseda. Peale arenguvestluse ei ole seadusega ette nähtud muid viise, kuidas kool, laps ja vanemad saavad kokku selleks, et arutada lapse koolielu, edasijõudmist ja arengut.

Kuna kool võtab lapse elust väga suure osa ja see mõjutab suuresti lapse edasist elu, peaks vanem olema kursis koolis toimuvaga. Arenguvestlusele toetudes saab vanem ka paremini hoolitseda selle eest, et laps õpiks ja areneks, ning luua selleks eeldused. Peale selle võimaldab arenguvestlus mõista, mis on lapse tugevad omadused ja need küljed, mis vajavad arendamist, ning kohandada selle järgi kooli tegevust.

Vanemal on õigus oma last kasvatada ja tema eest hoolitseda ning riik ei või takistada teda seda tegemast ega sellesse sekkuda. Kui lapse huvid seda nõuavad, ei ole sekkumine siiski välistatud. Vanemate põhiseaduslik kohustus on hoolitseda oma laste eest ja neid kasvatada. See kohustus teenib eelkõige laste huve, tagades nende õiguse saada oma vanematelt hoolitsust, ehkki selle kohustuse täitmine võib piirata vanema põhiõigusi.

Sotsiaaltranspordi korraldamine

Puudega lapsele tuleb korraldada sotsiaaltransport kooli ja koju tagasi, kui ta ei saa puude tõttu ühissõidukit või oma pere sõidukit kasutada. Õiguskantsler [leidis](#), et kohalik omavalitsus peab looma tingimused, et puudega lapsele oleks tagatud tema puudest tingitud eripäradele

vastav transport.

Iga päev sotsiaaltranspordi vajavale inimesele tuleb see korraldada nii, et inimene saaks transpordi kasutada järjepidevalt. Selleks on vaja läbi mõelda, millised tõenäolised takistused võivad teenuse osutamisel ette tulla ja kuidas neid lahendada. Sotsiaaltranspordi sujuv ja takistusteta korraldus on seda olulisem, kui erivajadusega lapse koolis käimine sõltub kohaliku omavalitsuse määratud sotsiaaltranspordist.

Õiguskantsler jõudis seisukohale, et linn ei käitunud õiguspäraselt, kuna ei korraldanud ligi nelja kuu jooksul lapsele saatjat. Nii sõltus lapse koolis käimine ainuüksi sellest, kas tema emal oli võimalik teda koolist koju sõitmisel saata. Kuigi oli teada, et sõidukis võib mõni sõitja käituda ettearvamatult või ohtlikult, polnud linnal tegevuskava, kuidas sellised olukorrad kiiresti lahendada. Linn seadis ohtliku olukorra põhjustanud lapsele vaid tingimuse, et edaspidi peab tal olema saatja (tugiisik). Saatja leidmine võtab aega, aga lapsel on õigus ja kohustus koolis käia, seda kohustust ei saa ootele panna.

Vanema soovil koduõppe rakendamise tingimused

Koduõppe rakendamist vanema soovil ei otsusta lapsevanem. Õpilase saab koduõppele lubada kooli direktor. Seda otsust tehes peab direktor olema kindel, et õpilasel on võimalik haridus omandada nii, nagu seadus ette näeb, arvestades riiklikku õppekava ning õpilase võimeid ja toevajadust.

Koduõppe võimalus on Riigikogu hariduspoliitiline valik, mitte inimese põhiõigus. Õiguskantsler [leidis](#), et Riigikogu on kohustanud haridus- ja teadusministrit kehtestama koduõppe tingimused. Nende tingimuste seadmisega soovib riik ära hoida koduõppe meelevaldset rakendamist. Koduõppe rakendamine ei tohi ohtu seada lapse õigust haridusele.

Koduõppel olev õpilane võib vajada õppimisel ka lisatuge. Selleks on tal õigus saada koolis tasuta tugispetsialisti abi. Seega peab kool enne õpilase koduõppele lubamist kaaluma, kuidas saab talle vajaduse korral tuge pakkuda. Kui õpilasel ei ole kodus võimalik enda võimete kohaselt õppida, rikutakse koduõppe rakendamisega lapse õigusi.

Mõjutusmeetmed

Mõjutusmeetmete rakendamise eesmärk ei ole õpilast karistada, vaid aidata tal kaasõpilaste, õpetajate, teiste koolipere liikmete õigusi ja vajadusi austada ning sisuliselt mõista, miks tuleb kokkulepitud reegleid täita. Kooli ülesanne on õpilast suunata ja kasvatada.

Õiguskantsler on [öelnud](#), et mõjutusmeetme rakendamisel tuleb austada õpilase väarikust. Kool peab ära kuulama õpilase selgitused ning põhjendama õpilasele meetme valikut. Mõjutusmeetmeid määrates tuleb silmas pidada, et noor selle tõttu hoopis kahju ei saaks. Tähtis on, et õpilane mõistaks, miks talle konkreetne mõjutusmeede määrati. Nii on võimalik paremini tagada, et õpilane edaspidi järgib kooli kodukorda ja peab teistest lugu ning et koolil õnnestub ennetada turvalisust ohustavate olukordade tekkimist.

Kuna lapse õiguste ja heaolu tagamise eest vastutab esmajärjekorras lapsevanem, on põhjendatud, et ka vanem mõistaks, mida lapsele ette heidetakse ja mis kaalutlustel peab kool meetme rakendamist põhjendatuks. Seega, kui lapsevanem küsib, peab kool asjaolusid ja meetme valikut talle põhjendama.

Lapsevanema pöördumise lahendamine

Kui kool saab teate, et last on koolis koheldud lapsi sobimatult või tehtud muid vigu, tuleb kõikide asjaosaliste õigusi arvestades välja selgitada, kas teade oli põhjendatud. Pöördumise esitanud inimese kohta tohib andmeid avaldada üksnes siis, kui selleks on õiguslik alus.

Õiguskantsler [selgitas](#), et kui pöördumise asjaolusid on vaja arutada hoolekogu koosolekul, tuleb hoolekogu liikmeid teavitada nii, et selle põhjal pole võimalik pöördujat kindlaks teha. Teistsugune olukord on siis, kui lapsevanem on ise esitanud hoolekogule pöördumise.

Võimalikust rikkumisest teatanud inimese nime avaldamine loetakse isikuandmete töötlemiseks. Isikuandmete töötlemise kohta kehtivad kindlad nõuded, töötlemine peab olema seaduslik, eesmärgipärane ja minimaalne. Võimalikust rikkumisest teataja avaldamine kahjustab üldist usaldust ega toeta põhimõtet, et laste väärsti kohtlemise kahtlusest tuleb kooli julgelt teavitada. Lapsevanema tegevuse avalikustamise tõttu võib kannatanuks osutada ka laps.

Kui teade oli põhjendatud, tuleb valida õiglane ja õiguspärane viis probleemi lahendamiseks ja võimalike kahjude heastamiseks. Kui teade ei olnud põhjendatud, tuleb ka sellest asjaosalistele teatada ja juhtumi käsitlemine lõpetada. Väära käitumise kahtlusest teavitajat ei tohi n-ö karistada selle eest, et ta kooli poole pöördus. Alati on mõistlik eeldada, et vanem kaitseb oma last ja soovib talle parimat.

Hoolekogu moodustamise kord

Seaduse kohaselt moodustatakse hoolekogu kooli pidaja kehtestatud korras. Lähtudes seadusest, [selgitas](#) õiguskantsler, et Riigikogu ei ole andnud kooli direktorile õigust kehtestada hoolekogu moodustamise korda.

Vallavalitsuse kehtestatud korra kohaselt peab kooli direktor tegema valimistega seotud toiminguid (valimised algatama ja korraldama), kuid direktoril ei ole õigust ega kohustust kehtestada hoolekogu moodustamise täpsustavat korda. Volikogu ei tohi direktorile ka sellist õigust anda. Vastasel juhul oleks kord vastuolus seadusega. Seaduses ei ole ette nähtud, et korra mõne osa kehtestamise tohib edasi volitada kooli direktorile.

Kuna kooli direktor oli oma käskkirjaga täpsustanud hoolekogu moodustamise korda ja töökorda, palus õiguskantsler vallavalitsusel hinnata, kas kooli tegevus vastab vallavalitsuse kehtestatud korrale. Vallavalitsusel on võimalik kontrolli tulemusel hoolekogu moodustamise korda täiendada.

Hoolekogu töökord

Hoolekogu töökorra peab kehtestama kooli pidaja. Õiguskantsleri [hinnangul](#) on hoolekogu töökorra üks osa koosoleku protokollimine ja seega tuleb kooli pidajal otsustada, kes protokoll koostab. Seadus ei näe ette hoolekogu liikmete seast sekretäri valimist, kes protokollib hoolekogu koosolekut.

Kui vallavolikogu on otsustanud, et sekretär valitakse hoolekogu liikmete seast, on see töökorralduslik otsus. Riigikogu ei ole ette näinud, et hoolekogu juurde tuleb luua hoolekogu ülesannete täitmiseks hoolekogu teenindav töökoht.

Sekretäriks valitav hoolekogu liige peab olema nõus sekretäri ülesandeid täitma ja koosolekut protokollima. Kui hoolekogu liige tunneb, et tal ei ole võimalik protokollijana koosoleku arutelu osaleda, saab hoolekogu määrata protokollijaks kellegi teise. Juhul kui ükski hoolekogu liige ei ole valmis sekretäri ülesannet täitma, võib vallavolikogu kaaluda töökorra muutmist.

Vabatahtliku kaasamine kooli

Lapsevanem palus õiguskantslerilt selgitusi lastega koolis tegelevate vabatahtlike kaasamise ja laste turvalisuse tagamise kohta.

Õiguskantsler nõunikud selgitasid, et kui kooli kutsutakse vabatahtlikke juhendajaid, peavad ka nemad järgima lastega töötamise reegleid. Laste vabatahtliku juhendajana ei tohi tegutseda inimene, keda on karistatud lastekaitseseaduses nimetatud süütegude eest. Vabatahtlik peab järgima lastekaitseseaduses sätestatud lapse kohtlemise põhimõtteid ning lähtuma sellest, mis on lapse huvides parim.

Vabatahtliku tausta kontrollimise eest vastutab see, kes teda kaasab. See isik peab [kontrollima](#), et vabatahtlikku pole karistatud mõne kuriteo eest, mille tõttu on tal keelatud lastega töötada. Karistatust tuleb kontrollida nii vabatahtlikku kaasates kui ka hiljem, vähemalt kord 12 kuu jooksul.

Lisaks peab kool hindama, kas vabatahtlik juhendaja sobib oma ülesandeid täitma. Seega ei piirdu kooli vastutus inimese karistatuse kontrollimisega. Kool peab tagama õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse. See tähendab, et kui vabatahtliku kaasab kool, siis vastutab kool ka selle eest, et vabatahtlik vastaks lastega töötamise tingimustele ega seaks ohtu laste turvalisust ja tervist.

Õpilasesinduse presidendi valimine

Õiguskantsleri poole pöördus õpilane, kes ei olnud rahul sellega, et tal ei võimaldatud kandideerida kooli õpilasesinduse presidendiks. Õpilane väitis, et õpilasesinduse president ja kooli juhtkond otsustasid ta valimistelt kõrvale jätta. Peamiseks kõrvalejätmise põhjuseks oli see, et õpilane jagas koolis ühe erakonna logoga esemeid, pastapliiatseid ja maiustusi ning pani luba küsimata kooli territooriumile üles valimisplakatid. Õpilasesinduse valimised toimusid samal ajal kohalike omavalitsuste volikogude valimistega.

Õiguskantsler leidis, et õpilase kõrvalejätmine õpilasesinduse presidendi valimistelt ei olnud õiguspärane, kuna valimiste ajal kehtinud õpilasesinduse põhimääruses ei olnud sellist võimalust ette nähtud. Kooli kodukorra rikkumise või muu sobimatu käitumise korral saab kool õpilase suhtes rakendada põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses ette nähtud mõjutusmeetmeid: näiteks keelata sobimatu tegevus, selgitada õpilasele, miks tema tegevus ei ole sobiv, ja eemaldada plakatid koolihoonest jms. Mõjutusmeede ei saa aga olla õpilase kandideerimisõiguse piiramine.

Õiguskantsler soovitas kooli direktoril koostöös kooliperega (sh õpilasesindusega) koostada selged reeglid selle kohta, mis on kohalike omavalitsuste volikogude ja õpilasesinduse valimiste ajal koolis lubatud ja mis on keelatud, ning kehtestada need reeglid enne järgmisi

valimisi. Veel palus õiguskantsler, et direktor teeks need reeglid kõigile lihtsasti kättesaadavaks ning selgitaks neid kogu kooliperele.

Õiguskantsler selgitas, et õpilaskonnal on õigus iseseisvalt otsustada ja korraldada õpilaselu küsimusi. Õpilaskonna iseseisvus toetab õpilaste otsustusjulguse, vastutustunde ja juhtimisoskuste arengut. Juhtkonna ülesanne on luua õpilaskonnale vajalikud tingimused õpilasesinduse tegevuseks ja soodustada õpilaste osalust koolielu puudutavates otsustes.

Õpilasesinduse liikmete valimine, töökorraldus ja arvamuste kujundamine on õpilaste endi ülesanne. Koolijuht ei tohi sekkuda õpilasesinduse otsustesse ega mõjutada neid otsuseid. Koolijuhil tuleb aga õpilastele selgitada koolielu reguleerivaid õigusakte ja jälgida, et neist kinni peetaks. Juhtkonna sekkumine on õigustatud, kui õpilasesinduse tegevus on vastuolus seaduse või teiste koolielu reguleerivate õigusaktidega.

Õiguskantsler soovitas õpilasesindusel kaaluda oma koosolekute protokollide avaldamist, et kõik kooli õpilased oleksid õpilasesinduse tegevusega kursis. Veel soovitas ta õpilasesindusel leida viise, kuidas kaasata esimese kooliastme õpilasi, kes põhimääruse järgi õpilasesinduse töös osaleda ei saa. Oluline on, et õpilaselu korraldades arvestataks ka nooremate õpilaste vajadusi ja soove.

Huvihariduse ja huvitegevuse toetus

Toetuse andmine sõltuvalt lapse vanusest

Põhiseaduse kohaselt on kõik seaduse ees võrdsed. See tähendab, et sarnases olukorras olevaid inimesi ei või kohelda erinevalt, kui selleks puudub mõistlik ja asjakohane põhjus.

Õiguskantsler [jõudis seisukohale](#), et vald on kohelnud huvitegevuses osalevaid õpilasi erinevalt, ilma et selleks oleks olnud mõistlikku põhjust. Vallavolikogu oli määranud huvihariduse toetuse neile esimese klassi lastele, kes olid hiljemalt 1. septembril saanud seitsmeaastaseks. Samas jäeti toetusest ilma lapsed, kes said seitsmeaastaseks septembrikuu jooksul.

Lapse õiguste konventsioon sätestab, et kui erinevate huvide kaalumise tulemusel valitakse lahendus, mis ei ole lapse huvides parim, tuleb (muu hulgas õigusaktis) veenvalt põhjendada, miks ei osutunud lapse huvid teistest asjaoludest kaalukamaks. Konkreetsel juhul kaalukaid põhjuseid polnud.

Õiguskantsler tegi vallale ettepaneku viia määrus põhiseadusega kooskõlla ning soovitas kaaluda ka juba ebasoodsamasse olukorda sattunud laste vanematele toetuse maksmist, kui nad peaksid seda taotlema.

Vald andis teada, et huvitegevuse toetus maksti välja ning määrust muudetakse.

Laste ja noorte huvihariduse tasu suurus

Igaühe põhiõigus haridusele hõlmab ka õigust huviharidusele. Kuigi vald peab pakkuma valla lastele võimalusi huvialadega tegelda, ei täpsusta seadus, kellelt ja kui suures ulatuses võib vald huviringis osalemise eest tasu küsida.

Õiguskantsleri [hinnangul](#) on vallal õigus otsustada, et huvikooli õppetasu soodustuse saamiseks peavad mõlemad vanemad (või üksikvanem) olema valla elanikud. Munitsipaalhuvikoolides kehtestatud õppetasu on üks huvikooli tegevuse rahastamise allikas.

Perede erinev kohtlemine soodustuse saamisel on õigustatud, sest kui pere mõlemad vanemad on registreeritud valla elanikeks, laekub vallale rohkem tulumaksu, millest huvitegevust rahastatakse. Inimeste makstav tulumaks laekub osaliselt kohaliku omavalitsuse eelarvesse ning sellest rahast on kohalikul omavalitsusel võimalik oma elanikele teenuseid osutada, sealhulgas lastele huvitegevust pakkuda. Kui pere mõlemad vanemad on registreerinud end valla elanikeks, siis on pere side omavalitsusega tugevam ning kohustused ja hüved on paremini tasakaalus.

Soodustuse andmiseks tohib vald küsida dokumente (nt hooldusõiguse või elatise kohta), mis tõendavad, et vanem kasvatab last ja kannab kulud üksinda.

Sporditoetus spordiorganisatsioonile

Spordiseadus näeb ette, et valdadel ja linnadel tuleb muu hulgas kinnitada spordiorganisatsioonide toetamise tingimused ja kord. Toetuse andmise korra peab kehtestama linnavolikogu. Õiguskantsler [leidis](#), et linnavalitsuse komisjonil ega ühelgi muul organil ei ole õigust toetuse saamisele lisatingimusi kehtestada.

Linnavalitsus selgitas, et tulemuslikkuse eest sporditoetuse suurust määrates arvestab linnavalitsuse komisjon, kui palju raha on linnaeelarves ette nähtud tulemuslikkuse toetamiseks ning kui palju on tingimustele vastavatel spordiorganisatsioonidel saavutusi.

Lisaks sõltub toetuse suurus võistlusel saavutatud kohast ning võistluse tasemest ja vanuseklassist, milles sportlane on võistelnud. Arvesse võetakse ka seda, kas tulemus on saavutatud Euroopa või maailma tasandil. Parema tulemuse korral määratakse suurem toetus.

Linnavolikogu selliste erisuste tegemise võimalust ette ei näe. Õiguskantsler selgitas linnale, et volikogu revisjonikomisjonil on võimalik hinnata määruse rakendamist. Kui volikogu leiab, et sporditoetusi on mõistlik määrata seni rakendatud põhimõtete kohaselt, tuleb volikogul määrusega kehtestada täpsustavad tingimused. Volikogul on õigus otsustada, millised on toetuse andmise tingimused, kuid need tingimused peavad olema kõigi jaoks võrdsed.

Turvaline sport

Lõppenud ülevaateaastral sai õiguskantsler avaldusi ka laste sportimise kohta. Mitmel juhul ajendas pöördumist rahulolematus spordiklubi või treeneri tegevusega.

Igakülgse arengu tagamiseks peaks laps saama tegelda oma vajadustele ja võimetele vastava spordialaga. Õiguskantsler kordas oma varasemat seisukohta, et lapsel peab olema võimalus vahetada spordiklubi ja treenerit, kui laps seda tõesti soovib. Spordiklubide erimeelsused laste ühest klubist teise mineku tingimuste üle ei tohi takistada laste treeninguid ja võistlemist.

Mitu vanemat ei olnud rahul sellega, kuidas treener oli treeningutel lapsi kohelnud. Õiguskantsler ei saa lahendada pere ja treeneri vahelisi konflikte. Seetõttu on õiguskantsleri nõunikud selgitanud, kuidas saavad vanemad sellisel juhul oma lapse õigusi kaitsta.

Kiusamisele ja emotsionaalsele väärkohtlemisele pole mingit õigustust, see ei ole ühelgi juhul lubatud. Kui pere ja treeneri vahel on tekkinud konflikt, võib selle lahendamisel abi olla [kokkulepitud käitumisreeglitest](#). Näiteks on paljud spordiklubid kehtestanud reeglid spordieetika, treenerite kutsetegevuse ja väärkohtlemisest teavitamise kohta (nt spordiklubi kodukorras). Ka paljud spordialaliidud on kinnitanud spordipersonali käitumisjuhendi väärkohtlemise ennetamiseks ning juhtumite lahendamiseks.

Mõistlik on püüda konflikte lahendada spordiklubi sees või spordialaliidu kaudu. Kui see siiski ei õnnestu, saab sporditurvalisuse tagamiseks neutraalse osapoolena kaasata Eesti Antidopingu ja Spordieetika Sihtasutuse. Selle sihtasutuse tegevuse eesmärk on seista [turvalise spordikeskkonna](#) eest ning edendada eetilist sporti. Väärkohtlemisest ja spordieetika

rikkumisest saab sihtasutusele teada anda [Spordivalvuri](#) kaudu. Võimalikke süütegusid uurib politsei.

Kokkulepitud käitumisreeglite ja spordieetika rikkumisi peab alati uurima ja neile reageerima, ainult nii saab tagada lastele turvalise ja meeldiva sportimiskogemuse. Mõistagi kehtib see põhimõte ka siis, kui tegemist on laste omavaheliste konfliktidega.

Kontrollkäigud lasteasutustesse

Asendushooldus

2024.-2025. aastal korraldas õiguskantsler mitu [kontrollkäiku](#) asendus- ja perekodudesse üle Eesti. Õiguskantsler andis asutustele soovitusi, mis puudutasid muu hulgas laste elamistingimusi, laste arvamuse ja päritolu arvestamist, huvitegevuse võimalusi, tuge käitumiskeskustega noortele ning ettevalmistust iseseisvaks eluks.

Lõppenud ülevaateaastal kogus õiguskantsler asendus- ja perekodudelt tagasisidet, kuidas tema soovitusi on ellu viidud. Enamasti on asutused soovitusi arvestanud: näiteks on lastele muretsesud vajalikud lauad, lambid, kardinad ning fotoalbumid; muudetud on taskuraha maksmise põhimõtteid; tõhustatud võrgustikutööd, et toetada paremini käitumiskeskustega noori; erivajadustega laste järelevalve on tagatud nende liikumisvabadust piiramata ning lastele on selgitatud õiguskantsleri soovitusi.

Eesti Laste ja Noorte Hoolekandeaasutuste Ühendus kutsus õiguskantsleri nõunikud oma koosolekule, et tutvustada kontrollkäikude soovitusi kõigile asutustele. Juhid leidsid, et ette teatamata kontrollkäigud aitasid mõtestada, kuidas tulla toime töökorraldusega toime ootamatus olukorras. Koos arutleti ka selle üle, kuidas selgitada lastele, milliseid muudatusi on õiguskantsler soovitanud asendus- või perekodul oma tegevuses teha. Iga asendus- ja perekodu otsustab ise, kuidas teha seda just oma lastele sobival viisil. Oluline on arvestada laste vanust ja arengutaset, arutada vajalikke muutusi avatult ning kindlasti mitte kedagi süüdistades.

Mõnele asutusele oli siiski vaja meelde tuletada, et õiguskantsler ootab vastust soovitude järgimise kohta. Ühes asenduskodus kontrolliti soovitude arvestamist uue kontrollkäiguga. [Tartu Kristlikus Noortekodus](#) selgus, et kuigi mitmeid soovitusi oli järgitud või kavatsesi seda teha, oli probleeme, millele pidi uuesti tähelepanu juhtima. Neist olulisim oli laste turvalisuse

tagamine nõnda, et laste eest hoolitseksid nii ööl kui päeval inimesed, kellel on selleks seadusega ette nähtud ettevalmistus. Seadus ei luba jätta lapsi omapäi. Igas tegevuskohas peab igal ajal olema lastele tagatud piisav tugi, juhendamine ja järelevalve.

Asenduskodu peres peab olema ööpäev läbi vähemalt üks kasvataja ja vajaduse korral lisaks samasugustele nõuetele vastav abiline ([sotsiaalhoolekande seaduse \(SHS\) § 45⁸ lg 1](#)).

Kasvatajate ja abiliste töötingimused korraldatakse töölepingu seaduse alusel (vt sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse [eelnõu](#) seletuskirja). Perekodus peab olema vähemalt üks perevanem, kellel on abiline vähemalt 42 päeva aastas (SHS § 45⁷ lg 2 ja § 45¹⁴ lg 3 p 9). Perevanemaga sõlmitakse perevanema leping SHS § 45¹⁴ sätestatud tingimuste kohaselt. Seadusega on kehtestatud abilise kaasamise nõue, et lapsi peamiselt kasvatav perevanem saaks piisavalt puhata ja olla tööajal laste kasvatamisele piisavalt keskendunud.

Perevanemale ja kasvatajale on seadusega kehtestatud kvalifikatsiooninõuded: neil peavad olema laste kasvatamiseks vajalikud isikuomadused, lastega töötamise kogemus, vähemalt keskhariidus ning läbitud täiendkoolitus (SHS § 45¹³ lg 1). Abilistele on seadusega pandud sama ranged nõudmised kui perevanematele ja kasvatajatele (SHS § 45⁸ lg 2, vt [eelnõu](#) seletuskirja).

Seaduse mõte on, et laste eest peab igal ajal hoolitsema kvalifikatsiooninõuetele vastav töötaja. See aitab tagada, et lapsed saavad sellist hoolt ja tähelepanu, mida nad vajavad. Väljaõppeta töötaja ei tohi olla lapse peamine hooldaja ja põhivastutaja. Asutusel tuleb oma töökorraldusega (kasvatajate töögraafikutes ja perevanemate lepingutes) tagada, et peres oleks alati olemas kvalifitseeritud töötaja.

Kinnipeetavate lapsed

Õiguskantsler tunnustas [Tallinna Vangla, Tartu Vangla ja Viru Vangla avavangla](#) poolt kinnipeetavatele pakutud võimalust veeta oma lastega aega näiteks pargis, kinos, muuseumis või ujulas. Mõistagi saab seda teha vangla kindlaksmääratud tingimustel. Nii antakse lapsele võimalus veeta oma vanemaga aega mänguliselt ja tähendusrikkalt ning seeläbi tugevdatakse nende omavahelist sidet.

Õiguskantsler kiitis avavanglaid, et kodukülastustel olevat kinnipeetavat kontrollides arvestavad ametnikud, kas peres on lapsi ning püüavad teha kontrolle diskreetselt, pidades võimaluse korral silmas ka näiteks laste uneaega. Lastega peresid kontrollides on

vanglaametnikud vahel kandnud ka erariideid. Nõnda on rohkem arvestatud lapse õigusi ja heaolu, see on kooskõlas ka Euroopa Nõukogu ministrite komitee juhistega kinnipeetavate laste kohta ([CM/Rec\(2018\)5, art 28](#)).

Argipäevadel toimuvate kodukülastuste ajal ei ole perel sageli võimalik kuigi pikalt koos olla, sest lapsed viibivad suure osa päevast lasteaias või koolis. Seetõttu soovitas õiguskantsler avavanglatel võimaluse korral koostada kodukülastuste ajakava selliselt, et pered saaksid ka tegelikult koos aega veeta, näiteks lubada rohkem selliseid kohtumisi nädalavahetustel.

Õiguskantsler tunnustas avavanglaid veel selle eest, et kokkusaamisruumidesse on hangitud mugavamat mööblit, lauamänge, joonistamistarbeid ja mänguasju. Lastesõbralikud ruumid teevad laste olemise mugavamaks, aitavad tugevdada peresidemeid ja lõppkokkuvõttes soodustavad kinnipeetavate ühiskonda naasmist. Kokkusaamisruumide kujundamiseks soovitas õiguskantsler võtta appi ka Sotsiaalministeeriumi 2025. aastal valminud juhendi „[Lastele suunatud ruumide kujundamine tugiteenuste pakkumiseks igapäevakeskkonnas](#)“. Juhendist leiab praktilisi soovitusi, kuidas luua laste jaoks turvalisi, ligipääsetavaid ning ühtlasi lastesõbralikult sisustatud ruume, kus laps võiks tunda, et temast hoolitakse.

Ennetus ja edendus

Lasteombudsmani ülesanne on tutvustada lapse õigusi ja seista selle eest, et lapsed saaksid aktiivselt osaleda ühiskonnaelus. Ta algatab lapse õiguste analüüse ja uurimusi ning annab nende põhjal soovitusi, kuidas olukorda parandada. Lasteombudsman esindab laste huve õigusloomeprotsessis ning korraldab lapse õigusi käsitlevaid koolitusi ja seminare.

Lasteombudsmani kohtumised laste ja noortega on traditsiooniliselt olnud lapse õiguste ennetustöös olulisel kohal. Lapsed on sagedased külalised Õiguskantsleri Kantseleis. Lõppenud ülevaateperioodil kohtusid õiguskantsler ja tema nõunikud Kaarli Kooli ja nende Saksamaa sõpruskooli laste ja noortega ning külastasid Kosel koolilõpetajate ühendatud koolitundi. Õiguskantsleril käisid külas veel Tallinna 21. Kooli, Järveotsa Gümnaasiumi, Tallinna Reaalkooli, Kadrioru Saksa Gümnaasiumi, Kristiine Gümnaasiumi, Pelgulinna Riigigümnaasiumi, Vabaduse kooli, Vanalinna Täiskasvanute Gümnaasiumi õpilased, lisaks kodutütarde esindajad.

Lasteombudsmani noorte nõuandjatega toimus kolm kohtumist. Ühel kohtumisel arutati toksilise sotsiaalmeedia teemadel. Noored nõuandjad kirjeldasid, et märkavad misogynünseid väljaütlemisi nii sotsiaalmeedias kui ka koolis (näiteks „sul ei tohi arvamust olla, sa oled ju naine“, „naiste koht on köögis“, „pese nõud ära“). Nende arvates otsivad ütlejad tavaliselt sellega reaktsiooni ja tahavad kohatute naljadega ärritada, kuid tegelikult ei ole nad radikaalsete vaadetega. Noorte kogemuse järgi aitab sellisel juhul kõneleja ignoreerimine: ärritajatel hakkab siis igav, kui neile ei reageeri. Noored on ka märganud, et vaenulikku sõnumit püütakse sotsiaalmeedias edasi anda varjatult, et seda sobimatu sisu pärast maha ei võetaks.

Teisel kohtumisel arutati õiguskantsleri korraldatud [küsitluse tulemusi](#) noorte huvitegevuse kohta. Nimelt kutsus õiguskantsler 6.–12. klasside õpilasi vastama küsimustele: mida nad pärast kooli teevad, mida nad tahaksid teha, ja mis neid takistab tegemast seda, mida nad tahaksid? Küsimused olid ajendatud tänavusest [Eesti inimarengu aruandest](#), milles on soovitatud pakkuda noortele koolipäevadel rohkem vaba aja veetmise võimalusi. Huviharidus parandab õpitulemusi ja vähendab noorte riskikäitumist. Huvialadega tegelemine on ka hea alternatiiv ekraani ees istumisele.

Küsitluse tulemused võib kokku võtta ühe noore sõnadega: „Noored tahaksid olla vabal ajal aktiivsemad ja loovamad, kui nende igapäevarutiin võimaldab“. Meelepärase huvialaga tegelemist takistavad peamiselt suur õppekoormus ja sellest tingitud väsimus, maapiirkondades ka transpordiprobleemid ja sobiva huviringi puudumine.

Ekraani ees tahetakse olla vähem, kui tegelikult ollakse. Kui noortel jääks pärast kooliga seotud kohustuste täitmist rohkem aega ja energiat, siis valiksid nad ekraanitegevuste asemel looduses viibimise, sõpradega koos olemise või meelepärase huvialaga tegelemise.

Oleme tänulikud kõigile 3232 õpilasele üle Eesti, kes küsitlusele vastasid, ja nende vanematele ning õpetajatele, kes noori vastama innustasid. Eriline tänu õiguskantsleri laste nõuandva kogu liikmetele ja Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikutele ning nende juhendajatele, kes olid lahkelt valmis videote abil tutvustama [küsitluse kokkuvõtteid](#) iga maakonna kohta.

Noored nõuandjad osalesid ka juunikuu lõpus toimunud [arutelul](#), et jagada oma osalemiskogemusi kooli, kogukonna, kohaliku ja riigielu küsimustes, mis puudutavad lapsi ja noori. Osalejate seas olid veel Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud, noortevolikogude liikmed ja õpilasesinduste esindajad. Noored tulid kokku Eestimaa eri paigust: Tallinnast,

Tartust, Harjumaalt, Läänemaalt, Hiiumaalt, Saaremaalt, Pärnumaalt, Järvamaalt, Viljandimaalt, Valgamaalt ja Võrumaalt.

Rõõm oli kuulda, kui palju on osalemine noorte elu rikastanud. Eestis leidub kohalikke omavalitsusi, kes kuulavad ja arvestavad noorte arvamust näiteks avaliku ruumi planeerimisel. Samuti on koole, kus koos õpilastega lepitakse kokku näiteks selles, kui palju võib nädalas teha kontrolltöid ja kuidas neist ette teatatakse. Samas pani mõtlema, mida saaks teha selleks, et noored tunnetaksid rohkem enda osaluse mõju. Toodi ka näiteid, kus noorte kaasamine on olnud kahjuks näiline.

Noorte kogemusi koguti Euroopa Nõukogu palvel. Peaaegu 15 aastat tagasi võtsid Euroopa ministrid vastu [soovituse](#) toetada senisest enam laste ja noorte osalust. Nüüd on aeg hinnata, kuidas riigid on seda lubadust täitnud. Ülevaade Euroopa noorte kogemustest koostatakse 2027. aasta suveks.

Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna juhataja Andres Aru käis 1. juunil lastepäeva puhul telesaates „[Terevisioon](#)“ rääkimas, millega noored pärast koolitunde tegelevad ning mis hobide ja tegevustega nad tegelda tahaksid.

Infomaterjalid, koolitused ja arutelud

Õiguskantsleri nõunikud koolitavad regulaarselt ka lastega töötavaid spetsialiste. Lõppenud aasta jooksul koolitati lastekaitsetöötajaid, politseiametnikke ning mitmes lasteasutuses lastega tegelevaid inimesi.

Õiguskantsleri nõunik osales raskete tagajärgedega lõppenud lastekaitsejuhtumite analüüsimudeli väljatöötamiseks moodustatud töörühma töös.

Õiguskantsleri nõunikud tervitasid Tallinna Laste Turvakeskust nende 25 aasta juubelil; arutasid asendus- ja perekodude juhtidega õiguskantsleri kontrollkäikude tulemusi; osalesid projekti Targalt Internetis nõuandva kogu töös; kohtusid sihtasutuse TI-Hüpe esindajatega, et arutada laste andmete kaitse küsimusi; osalesid laste piltsõnastiku „Võin olla puudega“ [esitlusel](#) toimunud vestlusringis ning tutvustasid õpetajatele laste kaasamise meetodeid MTÜ Mondo suvekoolis.

Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna juhataja pidas ettekande teemal „Lapse õigustest digimaailmas“ Riigikogus toimunud konverentsil „Sotsiaalmeedia mõjust lastele“ ja osales Eesti Juristide Liidu aastapäevakonverentsil „Uued väljakutsed

perekonnaõiguses ja alaealiste süüteomenetluses“ arutelul „Kuidas lahendada vanematevahelisi konflikte hooldusõiguse küsimustes?“. Ta pidas „Tartu Mudel ÜRO“ konverentsil üliõpilastele ja gümnaasiumiõpilastele ettekande lapse õigustest digimaailmas ja osales eksperdina Tartu Ülikooli Narva Kolledži noorsootöö üliõpilaste inimõiguste aine eksamil.

Õiguskantsler ning laste ja noorte õiguste osakonna juhataja võõrustasid ühiskonnas mitteaktiivsete ehk NEET-noortega tegelevaid Noortegarantii tugisüsteemi maakondlikke [koordinaatoreid](#), kes tugisüsteemi kaudu aitavad noortel leida jõudu ja julgust jätkata õpinguid, asuda tööle ning elus paremini hakkama saada. Õiguskantsler tunnustas ja tänas noorte heaolu spetsialiste ja noorsootöötajaid, kelle töö on pikaajaline ja märkimisväärne mõju.

Lapse õiguste päevast inimõiguste päevani oli Õiguskantsleri Kantseleis avatud [joonistusnäitus](#) „Minu unistuste mänguasi“. Näituse pildid olid joonistanud Viljandi, Türi, Põltsamaa, Elva, Tartu ja Tallinna kesklinna Perepesa kogukonna 3–7-aastased lapsed. ÜRO lapse õiguste konventsioonis on muu hulgas öeldud, et igal lapsel on õigus mängule ja vabale ajale. Näitus andis edasi, kui tähtis on mäng lapse elus. Lapse arengu seisukohalt on oluline küsida lapselt tema arvamust ja unistusi, andes talle võimaluse eakohaselt oma mõtteid ja soove avaldada.

Hea meel on 2026. a märtsis valminud Arenguseire Keskuse [uuringu](#) üle, mis puudutab noorte autonoomiat. Loodetavasti on uuringust edaspidi Riigikogu liikmetele tuge, kui on vaja otsustada noorte eapiiride kehtestamise üle. Õiguskantsler on varem [palunud](#) Riigikogul seadustes sätestatud vanusepiirid tervikuna üle vaadata ning analüüsida, kuidas erinevad vanusepiirid omavahel kokku sobivad.

Valminud uuringus leiti, et noorte otsustusvõime ja autonoomia kujunemine ei sõltu üksnes nende kognitiivsest küpsusest, vaid ka keskkonnast ja tugisüsteemist, milles otsuseid tehakse. Seadustes sätestatud vanusepiiride ja piirangute üle otsustades tuleb arvestada, kuidas kujundada tingimused, mis aitavad noorel teha teadlikke ja tulevikku toetavaid otsuseid ning arendada seejuures järk-järgult tema otsustusoskust.

Pimedate Ööde filmifestivali lapse õiguste programm

Pimedate Ööde filmifestivali laste- ja noortefilmide (Just Film) lapse õiguste programm linastus juba 15. korda. Programm valmis taas mitme organisatsiooni koostöös (õiguskantsler, Justiits- ja Digiministeerium, Sotsiaalkindlustusamet ja Lastekaitse Liit) ning traditsiooniliselt kutsuti filme välja valima ka lapsed ja noori. Lapse õiguste programmi filmidest sai taas osa mitu tuhat suurt ja väikest filmisõpra.

Rahvusvaheline koostöö

Lapse õiguste edendamisel on oluline ka rahvusvaheline koostöö. Kohtumised ja arutelud kolleegidega teistest riikidest pakuvad võimaluse kolleegidelt õppida ning oma teadmisi jagada.

Laste ja noorte õiguste osakonna juhataja Andres Aru rääkis Vilniuses toimunud [ISPCAN](#) (International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect) kongressil lapse õiguste kaitsest spordis ning Eesti viimase aja arengutest spordi turvalisuse valdkonnas.

Andres Aru osales veel 28.-29. jaanuaril Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku (ENOC) juhatuse koosolekul ja kohtumisel Euroopa Põhiõiguste Ametiga (FRA), et arutada FRA koostatud [lastekaitseüsteeme analüüsiva raporti](#) üle.

5.-6. veebruaril käis osakonnajuhataja Euroopa Parlamendi asepresidendi Eva Kopaczi korraldatud ümarlauarutelul „Joining Forces: strengthening cooperation for children’s rights in Europe“. Ümarlaval tutvustati Euroopa Parlamendi asepresidendile [ENOC-i \(Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku\) seisukohti](#) lapse terviseõiguse kohta ja [ENYA \(Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku noored nõuandjad\) soovitusi](#) sel teemal.

Septembris õnnitles Õiguskantsleri Kantselei Soome lasteombudsmani Elina Pekkarineni ja tema meeskonda institutsiooni 20. aastapäeva puhul. Soome ja Eesti lasteombudsmanid teevad tihedat koostööd, sealhulgas ENOC-i juhatuses. Andres Aru kõneles aastapäeva seminaril Jyväskyläs lapse õiguste arengust Eestis.

28. novembril 2025 toimus kohtumine Tallinnas üleeuroopalise võrgustiku [Children of Prisoners Europe](#) (COPE) algatuse „One Roof“ raames. Kokku said mitme valdkonna spetsialistid, et arutada, kuidas paremini toetada lapsi siis, kui nende vanem viibib vanglas. Kohtumise eesmärk oli tugevdada asutuste koostööd ning leida võimalusi kinnipeetavate laste õiguste ja heaolu paremaks tagamiseks.

Kohtumist võõrustas Justiits- ja Digiministeerium ning seda aitasid ette valmistada ning läbi viia Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna juhataja Andres Aru ning kontrollkäikude osakonna vanemnõunik Ksenia Žurakovskaja-Aru. Alates 2023. aastast osalevad nad COPE-i võrgustiku töös ekspertidena.